

Nr 717

Av herr Heckscher m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 54, angående reformering av den obligatoriska skolan m. m.

(Lika lydande med motion nr 593 i Första kammaren)

Att reformera den obligatoriska skolan betyder att göra den bättre än den för närvarande är. Det förutsätter att varje barn skall kunna få den skolutbildning som bäst tillgodoser dess speciella intressen och utvecklar dess speciella anlag.

Särskild uppmärksamhet måste därvid knytas till följande:

1. Tillgången på lärare måste vara god. Lärarna måste ha en kvalitativt god utbildning.
2. Elevantalet i skolklasserna måste begränsas så mycket som erfordras för att läraren skall få möjlighet att ge meningsfylld undervisning till varje elev i klassen.
3. Skolans organisation skall utformas så att den utgör ett effektivt hjälpmedel att förverkliga målsättningen.
4. Tillgången på god undervisningsmateriel måste säkerställas.

Skolans mål och uppgifter

Skolan har betydelse för eleverna redan under utbildningsåren, men syftar givetvis främst till att ge dem bättre förutsättningar i framtiden som vuxna människor och samhällsmedlemmar. En skola som realiserar detta är en bra skola. Inga prestigehänsyn får förmå oss att släppa den målsättningen. Varje elev har rätt att uppleva det bästa en skola kan ge: god undervisning och fostran, under former som stimulerar till arbetsvilja och arbetsglädje, samarbete, självansvar och hänsyn till andra. En skola med den inriktningen inrymmer allt det som kallas fostran utan att man behöver eftersätta den undervisning som direkt syftar till att meddela kunskaper. Fostran och undervisning går alltid, när de är som bäst, hand i hand.

Samhällsutvecklingen har under senare år medfört att hemmets roll vid barnens fostran försvagats. Den ökade upplösningen av hemmets grepp i detta avseende är allmänt erkänd. Härigenom har skolans fostrande betydelse ökat. För att genomföra skolans undervisning måste lärarna f. n. ägna avsevärd tid och möda åt »självklara» uppfostringsåtgärder. Dessa åtgärder utgör en förutsättning för att ge meningsfylld undervisning. Skolans situation har härigenom också försvårats. Vi finner det med hänsyn

härtill viktigt att fastslå att hemmet under barnets år i skolan har det primära ansvaret för dess fostran och vård. Skolans roll är av hjälpande och stödjande natur.

Skolberedningen har såsom sin uppfattning angivit att det inte går att ställa upp en viss kunskaps- och färdighetsstandard såsom slutmål för skolan. Motiveringen härför anges vara att den helhet som skolans samtliga elever utgör och som omfattar alla begåvningsgrupper är heterogen och att den slutstandard som uppnås måste variera från elev till elev.

Vi kan icke acceptera detta resonemang. Elevernas förutsättningar på alla studieplan varierar, och slutstandarden måste följaktligen också där variera från elev till elev. Beredningens resonemang innebär i princip att någon minimistandard icke heller skulle kunna anges såsom mål för gymnasiestudier, akademiska eller andra därmed jämställda studier.

I stället för att fastställa en viss kunskaps- och färdighetsstandard bör man enligt beredningen inrikta skolans verksamhet på att hjälpa varje elev till allsidig utveckling genom meddelande av grundläggande allmänbildning och genom att skolan planmässigt söker bidra till elevens personliga mognande. Den grundläggande allmänbildningen avser att ge eleverna en så vid gemensam »referensram» som möjligt.

Beredningen konstruerar alltså ett motsatsförhållande mellan kunskaper och fostran till allsidig utveckling. Vi bestrider att det existerar ett sådant motsatsförhållande. Kunskaper och färdigheter utgör faktorer utan vilka självständigt tänkande och skapande är otänkbart. Kunskaper och färdigheter ger innehåll i begreppet allmänbildning. Allmänbildningens allmänna inriktning bestäms av sammansättningen av det kunskapsmaterial som skolan meddelar. Denna sammansättning kan tid efter annan vara föremål för omvärderingar. Detta är också naturligt och riktigt mot bakgrunden av att samhällsutvecklingen fortskrider.

Betydelsefullt för hur gedigen en allmänbildning blir är den enskilde elevens förmåga att tillgodogöra sig skolans undervisning. Denna förmåga varierar från elev till elev. Skolan måste se som en av sina mest angelägna uppgifter att så långt det är möjligt ta hänsyn till skillnaderna i förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Detta betyder att skolan skall beakta varje elevs olikartade förutsättningar och med utgångspunkt härifrån söka bredda och fördjupa elevens arbetsresultat.

Kravet på en grundläggande allmänbildning förutsätter att man uppställer en viss kunskapsstandard som slutmål. Man kan aldrig tala om allmänbildning eller referensram om icke ett visst mått av kunskaper och färdigheter finns hos eleven. I propositionen har kravet på kunskaper inte beaktats tillräckligt. Vi anser det nödvändigt, att sambandet mellan å ena sidan sådan undervisning, som avser att meddela påtagliga kunskaper och färdigheter, och å den andra skolans uppgifter för allmänbildning och fostran klart fastslås vid angivande av den obligatoriska skolans målsättning.

Elevantalet i klasserna

De bristande resurserna i fråga om lärare och klassrum har under försöksverksamheten gjort sig starkt gällande. Det har erfarenhetsmässigt be- lagts att skolarbetet i stora klasser är förenat med utomordentliga svårig- heter för såväl lärare som elever. Stora klasser omöjliggör individuell un- dervisning i den omfattning eleverna har behov av. Detta förhållande bildar jordmån för disciplinära störningar, vilka i sin tur inverkar oförmånligt på skolarbetet över lag.

I förslaget till ny grundskola uppställs som mål att elevantalet i klasser- na i normalfallet icke skall överstiga 25 elever på lågstadiet och 30 elever på mellan- och högstadiet. Det bör erinras om att denna målsättning knap- past skiljer sig avsevärt från den målsättning som fastslogs år 1947 och vil- ken på grund av bristande planering av försöksverksamheten och otillräck- liga resurser icke kunnat fullföljas.

De i propositionen föreslagna delningstalen kommer möjligen i en del fall att medföra förbättringar i förhållande till nuläget. Men mot bakgrund av den ofta deklarerade uppfattningen att ett sänkt elevantal är en förut- sättning för en bra skola är det likväl synnerligen otillfredsställande att icke en mera betydande generell sänkning av elevantalet garanterats.

Som ett betydelsefullt led i strävan att generellt minska elevantalet i klasserna bör delningstalet för det första även utgöra maximital. Det finns nämligen anledning anta att det för lågstadiet föreslagna delningstalet, 25 elever, eljest icke kommer att medföra någon förbättring. Med hänsyn till att dessa skolår i mångt och mycket är grundläggande för barnets personlig- hetsdaning och att behovet av fast individuell ledning då är särskilt stort vore en ytterligare sänkning av elevantalet på lågstadiet i och för sig mo- tiverad.

Men vidare gäller samma skäl som anförts beträffande lågstadiet i själva verket även mellanstadiet. Den skillnad som föreslagits med avseende på elevantalet å låg- och mellanstadiet kan icke anses motiverad. En sänkning av elevantalet på mellanstadiet ter sig därför i nuläget viktigare och ange- lägnare än en ytterligare sänkning på lågstadiet. Ett delningstal, tillika maximital, på 25 för mellanstadiet skulle även betyda att klasserna kunde hållas samman utan splittring i skarven mellan de båda stadierna. Och detta är särskilt angeläget just i denna ålder, då eleverna är synnerligen känsliga för förändringar i arbetsmiljön.

Mot bakgrunden av de synpunkter som redovisats ställer vi det kravet att delningstalet för låg- och mellanstadiet skall utgöra 25 elever per klass.

Det bör emellertid på något längre sikt vara möjligt att gå än längre i fråga om att sänka elevantalet i klasserna. Därvid bör högstadieklasserna i första hand bli föremål för uppmärksamhet. En sänkning över hela grund- skolan synes i ett längre perspektiv förefalla rimlig.

Vad vi här sagt om elevantalet gäller samtliga skoldistrikt. Särskilt be- svärande är ett alltför högt elevantal emellertid i distrikt som saknar hjälp-

klasser och andra specialklasser. Härvid bör erinras om att hjälpklasser för närvarande inrättats i mindre än hälften av landets skoldistrikt. Alldeles oavsett den allmänna frågan om elevantalet är det angeläget att genom ökad utbildning av speciallärare snarast möjliggöra en förbättring i detta avseende.

Läraryrke och lärartillgång

Tillgången på lärare kommer i allt väsentligt att vara avgörande för i vilken takt och i vilken omfattning en förbättrad utbildning i den obligatoriska skolan kan genomföras. Under 1950-talet har läraryrket varit svårt. Läget för dagen är inte ägnat till optimism i avseende på de närmaste åren. Erfarenheterna från försöksverksamhetens decennium ger klara besked om att verkliga krafttag är oundgängliga om inte skolreformen skall stanna på papperet.

I föreliggande proposition redovisas en förhoppning om en väsentlig förbättring av lärarsituationen även på högstadiet under tiden framemot år 1965. Det anses att läraryrket i de mest utsatta ämnesgrupperna kommer att kunna i huvudsak bemästras under 1960-talet. Beträffande ämnesgrupperna svenska, moderna språk och orienteringsämnen anses bristen på lärare i stort ha övervunnits i mitten av 1960-talet. Prognosen rörande ämnesgruppen matematik, fysik och kemi är väsentligt ogynnsammare. Det förutsättes att mot slutet av 1960-talet en brist på mellan 800 och 1 000 lärare i dessa ämnen kommer att kvarstå.

Det finns anledning att erinra om de tid efter annan gjorda prognoserna beträffande lärarsituationen. De har alla haft gemensamt, att de icke stämt överens med utvecklingen. Vi nödgas därför befara att detsamma kommer att visa sig gälla den nu gjorda prognosen särskilt i fråga om högstadiet.

Som en konsekvens av vårt förslag om en ytterligare sänkning av elevantalet måste vi vidare räkna med ett ytterligare ökat behov av lärare på mellanstadiet. I fråga om denna lärargrupp har vi tidigare yrkat på att de lärarkraftsreserver som otvivelaktigt finns i samhället tillvaratas. Krav har från vårt håll framförts om utvidgade möjligheter till partiell tjänstledighet och deltidstjänster för folkskollärare, anordningar som torde kunna betydligt öka tillgången på aktiv pedagogisk arbetskraft. Utförlig motivering för dessa önskemål har tidigare framförts i motionerna I: 13 och II: 31 vid detta års riksdag. Det är därför med tillfredsställelse vi konstaterar att vår uppfattning i detta avseende har accepterats i propositionen. Vi vill dock understryka att även frågan om löneersättningen för pensionerade lärare under vikariatstjänstgöring bör utredas för att utröna om icke även härigenom värdefull pedagogisk arbetskraft kan ställas till förfogande.

Dessa åtgärder är givetvis på längre sikt otillräckliga. De är emellertid ägnade att underlätta situationen i den nya skolans startskede. Särskilda åtgärder måste därefter vidtagas för att även i fortsättningen stimulera lärar-

rekryteringen, givetvis i den mån de erfordras med hänsyn till det med variationerna i åldersutvecklingen fluktuerande behovet.

Det finns i detta sammanhang också anledning att peka på att lärarorganisationerna kraftigt understrukit lärarnas ökade arbetsbörda i samband med övergången till den nya skolan. Dessa synpunkter har dessutom betonats vid direkta överläggningar mellan sagda organisationer och berörda statliga myndigheter. Förhoppningen om att de åtgärder som i propositionen förordats för undervisningens effektivisering m. m. skulle kunna uppväga den samlade ökningen av lärarnas arbetsbörda är knappast realistisk.

Lärarna räknar med att deras arbetsbörda kommer att ökas på grund av den nya skolreformen. Inte minst gäller detta under uppbyggnadstiden. Det finns ingen anledning att betvivla riktigheten av deras bedömning. Det är troligt att vetskapen om den försvårade arbetssituationen kommer att spela en negativ roll vid lärarrekruteringen, liksom det finns skäl antaga att redan de svåra arbetsförhållandena i många av våra nuvarande skolor verkat och verkar avskräckande i detta hänseende.

Vi anser därför att de villkor i olika avseenden som kan erbjudas dem som söker sig in på lärarbanan kommer att bli avgörande för om skolreformen skall kunna genomföras med gott resultat. Vi vill därför förorda att statmakterna tar upp dessa problem till ingående behandling med lärarorganisationerna i syfte att utröna vilka åtgärder som nödvändiggöres för att öka rekryteringen till lärarbanan.

I propositionen föreslås att undervisningen i s. k. övningsämnen skall handhas av folkskollärarna. Den strävan från kommunernas sida, som tydligt kunnat iakttagas, att i ökande grad anställa övningslärare för undervisning i dessa ämnen beaktas således inte. Vi är av den uppfattningen att ett fullföljande av skolans målsättning kräver medverkan av de specialutbildade övningslärarna. De erbjuder skolan möjlighet att i högre grad än vad som förutsättes i propositionen tillgodose önskemålen om variation och fördjupning i studier av mera praktiskt betonade ämnen. Det kan knappast vara rimligt att kräva att folkskollärarna skall handha undervisningen i övningsämnen. Det måste för dessa lärare vara fördelaktigt att kunna koncentrera sin undervisning på de mera teoretiskt betonade ämnen, på vilka deras utbildning huvudsakligen har inriktats och även i framtiden måste inriktas. Det torde för många folkskollärare vara pressande att handha utbildningen i övningsämnen, vilka i allmänhet fordrar speciella intressen och anlag. Visserligen finns bland folkskollärarna, liksom bland andra kategorier av lärare, säkerligen flera vilka med fördel skulle kunna undervisa även i övningsämnen, men vi anser det felaktigt att frångå systemet med övningslärare inte minst med hänsyn till behovet av speciellt utbildade lärare för de mera praktiskt betonade eleverna.

En ökad lärarrekrutering förutsätter slutligen också större möjligheter att utbilda lärare. Det blir därför nödvändigt att öka intagningskapaciteten

vid lärarutbildningsanstalterna. Behovet härav och ytterligare frågor i samband därmed bör skyndsamt undersökas och förslag framläggas för riksdagen.

Administrationsfrågor

Det årtionde som gått sedan riksdagen fattade sitt principbeslut om en skolreform har präglats av att skoladministrationen kraftigt svällt ut. Inom skolöverstyrelsen har inrättats nya tjänster i stort antal, skoldistriktet ute i landet har utrustats med nya chefsbefattningar och kanslipersonal, och mellan det centrala ämbetsverket och lokalförvaltningarna har inskjutits de s. k. länsskolnämnderna. Samtidigt som dessa åtgärder genomförts och inneburet en många gånger besvärande byråkratisering, som ökat rektorsexpeditionernas arbetsbörda, har de senares administrativa resurser eftersatts. De är redan nu otillräckliga. Svårigheterna håller på många håll på att växa rektorer och skolledare över huvudet. Detta är till stor del ett resultat av den nya skolstyrelselagen varigenom arbetsrutinerna väsentligt byråkratiserats. En kraftig förstärkning av skolförvaltningen fordras redan i nuläget om nuvarande arbetsrutiner bibehålles.

Den föreslagna organisationen av grundskolans högstadium kommer att höggradigt försvåra och komplicera skolans administration. Studie- och yrkesval kommer att ge den pedagogiska ledningen ett betydande merarbete. Elevernas tillhörighet till en mängd olika grupper och variationsrikedom i fråga om studievägar och linjer gör schemaläggning och annat planeringsarbete mera tungrodda. Erfarenheter från England och USA visar, att en sådan utveckling av skolans organisation också medför att skoladministrationens struktur ändras och att krav ställs på större resurser för denna funktion. Denna skärpning av kraven på skolans ledning till följd av organisatoriska och pedagogiska förändringar inträffar samtidigt med det av departementschefen förutskickade införandet av 5-dagars vecka, med allt vad en sådan omläggning innebär i fråga om schema- och planeringssvårigheter. Därtill kommer att sänkningen av elevantalet i klasserna får genomföras under en tid som med all sannolikhet blir präglad av ökade lokalprovisorier i det första skedet av den nya skolans genomförande.

Om skolcheferna som pedagogiska ledare skall bli i stånd att fullgöra alla de mångskiftande uppgifter, som sålunda erfordras för att de skall kunna förverkliga skolreformen, fordras bl. a. välutrustade expeditioner med moderna maskinella hjälpmedel och välutbildad personal för det kamerala arbetet ävensom för skriv- och andra rutingöromål.

Betygssättningen

I förslaget avses en övergång till den s. k. relativa betygssättningen. Detta innebär att betygen sättes i relation till genomsnittet av klassens prestationer. Betygen sättes däremot icke annat än högst indirekt i relation till

någon fastställd kunskaps- eller färdighetsstandard. Vi hänvisar till den uppfattning om behovet av en minimistandard, som redovisats i det föregående. En följd av denna vår uppfattning blir att den betygssättning som skall förekomma måste sättas i relation till en sådan minimistandard.

Allvarliga invändningar måste i princip resas mot den relativa betygssättningen. Med hjälp av denna kan enbart visas hur kompetensförhållandena gestaltar sig i en viss klass ett visst år. Det tillgodoser inte elevernas och föräldrarnas uppenbara intresse av att kunna göra sig en objektiv föreställning om styrka och svagheter i elevens skolutbildning. Men det är ett viktigt intresse för eleven och hans föräldrar, för mottagande skolor och för arbetsgivare att de kan bilda sig en objektiv uppfattning om vad en viss utbildning har för värde. Man riskerar eljest att testningar, prov eller liknande blir regel då en elev från grundskolan söker sig ut i förvärvslivet. Den risken undgår man genom att använda ett betygssystem som bygger på relationen till viss minimistandard.

I förslaget förutsättes visserligen, att en »nyckel» skall utarbetas för att »så långt det är möjligt» på grundval av den relativa betygssättningen ge en uppfattning om värdet av den allmänbildning som eleven inhämtat. Detta finner vi orealistiskt. Vi föreslår därför att betygssättningen skall ske med utgångspunkt från klart definierade kursfordringar.

Det fria studievalet

Enligt förslaget skall eleven och målsmannen för elevens räkning välja studieväg. Valet av studieväg skall vara fritt. Enligt lydelsen av 9 § i den föreslagna skollagen skall vid valet upplysning inhämtas från skolan.

Man bör icke bortse ifrån att valet kommer att vara förenat med stora svårigheter på grund av den rika variationen av tillvalsmöjligheter med därav följande oöverskådlighet. Föräldrarna måste finna det värdefullt, för att inte säga nödvändigt, att inför valet kunna rådgöra med barnets lärare. Detta gäller alla föräldrar, men kanske särskilt dels föräldrar i hem utan studietradition, dels å andra sidan föräldrar med socialt bunden studieambition.

Mot bakgrund härav förordar vi att valet av studieväg skall träffas i samråd med barnets lärare. Den formulering som föreslagits av Kungl. Maj:t innebär enligt vår uppfattning en onödig inskränkning av skolans medverkan utan motsvarande större garanti för studievalets frihet. Det fria valet skall ändå i sista hand träffas av målsmannen och eleven.

Den obligatoriska skolans organisation

I propositionen framhålles, att man i strävandena efter en ändamålsenlig organisation av den obligatoriska skolan icke bör förledas till att felaktigt betrakta organisationsfrågorna som de primära i sammanhanget.

Vi har tidigare framhållit, att frågan om skolans organisation är ett prak-

tiskt och pedagogiskt problem. Det betyder att organisationsfrågan inte kan ses isolerad utan måste ses i samband med frågorna om lärartillgång och om undervisningsenheternas storlek. Brister i ett avseende måste kompenseras genom motsvarande större insatser i ett annat avseende.

Formerna för skolans organisation har under de senaste femton åren varit föremål för politiska meningsskiljaktigheter. Organisationsfrågan har varit huvudfrågan i den skolpolitiska debatten. Detta förhållande måste bl. a. tillskrivas det faktum att skolan icke erhållit de materiella resurser som varit erforderliga.

I propositionen framhålles, att ett lyckligt genomförande av den föreslagna skolreformen kräver stora ansträngningar och vilja att ge avkall även på punkter som man betraktar som i och för sig väsentliga. Innebörden av detta resonemang synes vara oklar. Under inga förhållanden får man avstå från kravet att den nya skolan skall innebära en klar förbättring i jämförelse med sina föregångare. Av detta skäl kan vi icke utan vidare godta det gjorda uttalandet. Vi ger inte avkall på vårt krav om bättre tillgång på lärare. Vi ger icke avkall på kravet om de mindre klassenheter vi föreslagit.

De motsatta uppfattningarna i organisationsfrågan har å ena sidan representerats av dem, vilka ansett att den obligatoriska skolans undervisning bör meddelas i slumpvis sammansatta, genom hela skolan sammanhållna klasser, och å andra sidan av dem, som önskat dela upp eleverna på klasser efter principer som tillgodoser önskemålet om ett med hänsyn till studieförutsättningarna jämnare elevmaterial inom klassens ram.

»Jämnare klasser»

Då man under senare hälften av 1800-talet inom folkskolan i vårt land införde fördelning av barnen på skilda årskurser, stod man snart inför det problemet, att eleverna inom en avdelning för en given årskurs blev varandra rätt olika i fråga om begåvning, intressen och arbetsresultat m. m.

Det fanns då två möjligheter att göra en avdelning mera jämn eller homogen. Före den tidpunkt, då intelligensprov och andra testmetoder öppnat möjligheter att mäta elevernas förutsättningar i vissa för skolarbetet betydelsefulla hänseenden (som t. ex. intelligens), låg det nära till hands att sammanföra de lärjungar, som visat större eller mindre prestationsförmåga, till däremot svarande avdelningar (mer eller mindre hårt arbetande avdelningar). Läraren hade möjlighet att innehållsligt och metodiskt låta barnen inom en och samma avdelning arbeta på samma sätt. Denna anordning genomfördes av t. ex. Sickinger i det s. k. Mannheim-systemet vid 1900-talets början. Längre fram har den blivit mycket vanlig inom engelsk skola, även inom den engelska enhetsskolan (comprehensive school), som från 1940-talets slut genomförts av framför allt arbetarpartiet. Man talar här om olika »streams», bildade på grundval av elevernas dittills redovisade prestationsförmåga i allmänhet. Därutöver kan man emellertid även sam-

manföra lärjungarna till s. k. »sets» inom ett enskilt ämne, t. ex. räkning, efter deras i detta ämne dittills ådagalagda prestationsförmåga. »Stream» och »set» är inte sammankopplade med varandra. Om man har fyra »streams» efter allmän prestationsförmåga hos eleverna (en mycket hårt arbetande avdelning etc. till den minst hårt arbetande), kan man inom räkning sammanföra lärjungarna från alla dessa »streams» till »sets», oberoende av vilken »stream» en elev tillhör. Denne kan alltså studera flertalet ämnen i »stream» A men räkning i »set» D. Schematiskt löses detta så, att räkning finns på schemat för alla »streams» på precis samma dag och tid (jfr svensk nivågruppering inom t. ex. Österåkerssystemet).

Den andra utvägen att skapa jämna avdelningar eller att homogenisera dessa var, att man prövade barnen med avseende på vissa för framgången i skolan betydelsefulla egenskaper. Då intelligenstestningen växte fram, blev det naturligt nog främst begåvningen man kom att avse. Man ville få till stånd särskilda s. k. begåvningsklasser eller över huvud sammanföra eleverna till begåvningsmässigt mera jämna avdelningar. I den mån begåvningen är avgörande för resultaten i skolan, skulle lärarens situation på så vis förenklas, och effektiviteten beräknades kunna bli större.

Så småningom komplicerades detta sätt att lösa frågan därav, att man fann, att intelligensen inte hade så stor betydelse, som man från början trodde. I själva verket har den visat sig svara för blott omkring en tredjedel av olikheterna i prestation i skolan. En mängd andra egenskaper är med andra ord tillsammans viktigare än intelligensen. Om dessa egenskaper och intelligensen inte helt och hållet följs åt, måste en sådan situation innebära, att en i intelligensavseende homogen avdelning måste förutsättas vara högst ojämn i en mängd andra relevanta hänseenden. Läget har därmed blivit föga bättre för läraren, och effektiviteten måste tänkas påverkas i obetydlig grad. Det har också genom en rad empiriska undersökningar blivit klart, att resultaten inte stigit genom sådan begåvningshomogenisering.

Ytterligare en komplikation tillkom därigenom att man inom intelligens-testningen snart kom att urskilja flera olika begåvningsfaktorer vid sidan av den allmänna intelligensfaktorn, som man förut ansett sig främst mäta med sina tests. Detta betyder, att en elev kan ha en speciell begåvningsstruktur d. v. s. ligga mer eller mindre högt med avseende på skilda begåvningsfaktorer. Eleven kan därigenom också vara mer eller mindre lämpad för arbetet inom det ena eller andra ämnet. Därav skulle följa nödvändigheten att differentiera, d. v. s. sammanföra eleverna till avdelningar efter beskaffenheten hos deras begåvningsstruktur. Den stora tvistefrågan har då emellertid blivit, när man med någon större säkerhet kan fastställa denna struktur i individens utveckling. Differentieringens tidpunkt blev ett tvistefråga. Till begåvningsstrukturen har man även av naturliga skäl lagt intressestrukturen, som också kan växla från individ till individ, och om vars säkra framträdande i individens liv det likaledes rått delade meningar.

I skolberedningens betänkande konstateras med rätta, att t. ex. anpass-

ningsförmåga, initiativkraft och uthållighet betyder mer för skolframgången än den intellektuella utrustningen (s. 217). Man tror sig vidare kunna konstatera, att begåvnings- och intresseskillnaderna hos varje enskild individ är så stora i förhållande till skillnaderna mellan individerna, att man endast kan rekommendera en successiv, ämnesmässig differentiering. Varje slag av linjedelning skulle med andra ord vara utesluten.

Mot skolberedningens ståndpunkt kan anföras en rad invändningar. Mest anmärkningsvärt är, att skolberedningen inte gjort något försök att på nytt ta upp den ursprungliga tanken på att skapa arbetsjämnar avdelningar genom att beakta elevernas tills vidare redovisade prestationsförmåga. Denna möjlighet borde ju ha legat nära till hands på grund av skolberedningens eget konstaterande att framgången i övervägande grad beror på andra förutsättningar än de intellektuella. Även vid en och samma begåvning, predisponerande för samma slags studier, måste resultaten tänkas bli olika, sammanhängande med den totala uppsättningen hos individen av inte intellektuella faktorer samt graden av utprägling beträffande var och en av dessa. Två elever med samma begåvning och samma slags studier bör alltså förutsättas göra olika arbetsinsatser i enlighet med sina skiftande möjligheter enligt det nu sagda. Därtill kan läggas, att även allmänintelligensen och intressets generella intensitet blir av betydelse för arbetsförmågan inom ramen för studier, vilka ansetts lämpliga med hänsyn till den struktur, som individerna företer med avseende på olika begåvnings- och intressefaktorer.

Sammanhållna klasser

Den s. k. Visby-kompromissen förutsatte bl. a. att eleverna i årskurserna 7 och 8 skulle hållas samlade — såvitt avser undervisning i timplanens gemensamma ämnen — i sina ursprungliga klasser så långt de praktiska omständigheterna medgav.

Den sammanhållna klassen anses enligt propositionen utgöra den enda organisationsform, som samtidigt tillgodoser — i större eller mindre grad — följande väsentliga målsättningar:

- elevens och föräldrarnas fria val av studieväg,
- förbättrad allmänutbildning,
- främjande av elevernas sociala utveckling,
- utjämnning av skillnader i värderingen av olika yrken samt
- tillgodosende av landsbygdens utbildningsbehov.

Social fostran

De sammanhållna klasserna påstås skapa en social miljö som främjar elevernas sociala utveckling och fostran. Det har dock inte visats, att den sociala miljö som bildas genom slumpvis sammansatta klasser regelmässigt åstadkommer en bredare social spridning av elevmaterialet än t. ex. differentierade klasser. Skolberedningen finner att de undersökningar den före-

tagit rörande den socialt fostrande effekt som kommer enbart av olika sätt att gruppera eleverna inte givit definitiva besked. Beredningen framhåller visserligen att man »erfarenhetsmässigt» kunnat väl belägga vissa inflytanden. Häremot kan dock erfarenheter som pekar i motsatt riktning anföras. Mot bakgrunden av vissa undersökningar kan det t. o. m. visas att klasser inom differentierade högstadiekonstruktioner väl tillgodoser önskemålet om en »social miljö» representerad av elever med olika läggning och med både begåvningsmässigt och socialt olika förutsättningar.

Yrkesvärderingar

I det demokratiska samhället finns olika yrken och arbetsfunktioner som alla är nödvändiga för samhällets existens. Därav följer naturligt att det uppstår en bildningstradition av något skiftande karaktär på skilda håll. Denna byggs i allt väsentligt upp utanför skolan. Skolberedningen är medveten härom och uttrycker pessimism i fråga om skolans möjligheter att inverka utjämnande. Det heter bl. a.: »De dominerande faktorerna ligger dock utanför (skolan). Först en ändring av värderingarna i samhället utanför skolan torde resultera i mer genomgripande förändringar i elevernas och målsmännens värderingar av de olika utbildningsvägarna inne i skolan.»

Denna bedömning är utan tvekan realistisk. Så länge samhället är yrkesvarierat kommer yrkesmiljön i hemmet och på andra platser utanför skolan att mer eller mindre avgörande inverka på valet av utbildningsväg. Att däremot frågan om sammanhållna klasser skulle vara av väsentlig betydelse i sammanhanget har icke visats.

Social rättvisa

Det linjedelade och organisatoriskt differentierade högstadiet, såsom detta utformats under försöksverksamheten, anses tydligen av skolberedningen oförenligt med en demokratisk skola. Dessa differentieringsformer påstås medföra en uppdelning av eleverna efter dessas sociala ursprung. En linjedelning anses favorisera barn från studiemedvetna hem, varför »en uppdelning av eleverna efter deras vilja och förmåga att följa skolans undervisning i avsevärd utsträckning också kommer att bli en uppdelning av eleverna efter deras sociala ursprung».¹ Det föreligger härigenom risk, anför beredningen, att begåvade elever från hem utan utpräglat studiemedvetande går miste om den undervisning de på grund av sin begåvning eljest skulle vara lämpade för (s. 289).

Härtill må följande anföras. Den sociala bakgrundens inverkan på framgång i skolan, avspeglad i erhållna betyg, har ej kunnat entydigt fastställas. Däremot har den sociala bakgrunden uppenbarligen stor betydelse när det gäller valet mellan olika studiemöjligheter. Viljan att satsa på stu-

¹ Det är ovisst hur stor betydelse som skall tillmätas detta argument. Beredningen konstaterar nämligen samtidigt (s. 289) att det linjedelade högstadiet förr eller senare kommer att försätta skolan i det läget att *samtliga eller nästan samtliga elever väljer den »finaste» studievägen*, dvs. den teoretiska.

dier är olika starkt förankrad i olika grupper, och vid ett fritt val kommer helt naturligt denna variation att göra sig gällande.

Efter det att skolberedningen avslutat sitt arbete har en undersökning av fil. lic. John Blomqvist, »Elever i två skolmiljöer», publicerats. Undersökningen ger vid handen, att de socialt bundna värderingarna ger starkare utslag inom en skola, där det fria tillvalet praktiserats.

Vi konstaterar sålunda att varken i skolberedningens betänkande eller i propositionen åberopats något faktum som bevisar att principen om sammanhållna klasser är speciellt väl ägnad att motverka de socialbundna, yrkesbetingade värderingarnas inflytande vid studievelet. Sannolikt förhåller det sig i stället så att denna princip i kombination med fritt val förstärker verkan av socialbundna värderingar.

Klassgruppering efter fritt tillval

Bristande tillgång på kvalificerade lärare, otillräcklig tillgång på lämpliga undervisningshjälpmedel och brist på skollokaler kan komma att medföra stora svårigheter då det gäller att erbjuda alla elever, som nu skall föras in i en skolgång med förlängd skolplikt, en bra undervisning och fostran. Vi anser redan därför att man inte får avstå från den möjlighet till förbättrad undervisning, som en klok gruppering av elevmaterialet i högsta-diets klass 7 och klass 8 ger. Vi finner detta så mycket mera motiverat som det, såsom vi i det föregående visat, egentligen inte förebragts några starka skäl för antagandet att principen om sammanhållna klasser skulle ha avgörande betydelse för att tillgodose de önskemål man har om skolväsendets demokratisering.

Med tanke på de praktiska svårigheter som tvivelsutan kommer att uppstå vid genomförandet av grundskolan finner vi det mycket betänkligt att definitivt låsa skolans organisation till en viss organisationsprincip — i alla lägen, på alla platser och för avsevärd tid framåt. De praktiska möjligheterna att ge bästa möjliga undervisning för att tillgodose varje elevs särskilda intresse, anlag och behov måste bli avgörande för organisationen. Det finns i detta sammanhang skäl att erinra om vad Läroverkslärarnas riksförbund anfört i sitt yttrande över skolberedningens betänkande i denna del: »Mot denna bakgrund avstyrker LR att man *framtvingar* en viss gruppering av klasserna i årskurserna 7 och 8 genom centralt utfärdade bestämmelser. En sådan centralldirigering av sammansättningen av klasserna i ett par bestämda årskurser är en uppseendeväckande nyhet inom skolförvaltningen. Tidigare har de lokala skolledningarna haft frihet att sammansätta klasserna efter eget bestämmande, både i försöksskolan, läroverken, realskolorna, flickskolorna och folkskolan. Endast elevantal o. d. i klasser och grupper har varit centralt bestämda. Om man genom centralt utfärdade bestämmelser skall *framtvinga* en viss struktur på klasserna i årskurserna 7 och 8 ute i landets samtliga kommuner måste det krävas, att det först är otvetydigt klarlagt, att den struktur som skall åvägbringas ge-

nom denna centraldirigering är den absolut lämpligaste och bästa för högstadiets elever.» Liknande, för att icke säga ännu mera långtgående yrkanden har framförts även från folkskollärarhåll; sålunda förordas i ett yttrande av Göteborgskretsen av Sveriges folkskollärareförbund och Göteborgs folkskollärarinneförening »att kommuner, som har förutsättningar att kunna organisera högstadiet med differentiering efter elevernas fria ämnes- och alternativkursval, må ha rätt att göra detta efter länskolnämndens prövning».

I propositionen diskuteras det av Läroverkslärarnas riksförbund föreslagna systemet med homogenisering av elevmaterialet genom en generell tillvalsgruppering på högstadiet. Systemet skulle enligt propositionen medföra att tillvalet av t. ex. det andra främmande språket blev avgörande för en generell fördelning av eleverna och att undervisningen i samtliga övriga ämnen skulle till uppläggning och inriktning komma att regleras eller styras av elevens önskemål om tillval av endast ett ämne. Denna bas för fördelning av elever anses i propositionen bli smalare än den i hittillsvarande skolororganisation tillämpade, vilket bygger på urval av elever till examensskolor på grundval av ett flertal ämnen.¹ Av denna anledning anses generell tillvalsgruppering inte böra komma i fråga.

De anförda skälen träffar emellertid inte en tillvalsgruppering som grundas på *fritt val av flera ämnen och fritt val av alternativkurser*.

Eleverna bör, där så betingas av praktiska skäl, kunna delas upp i klasser i årskurs 7 helt med utgångspunkt från det fria valet av såväl ämnen som alternativkurser, så att elever som gjort samma val, eller i huvudsak samma val, åtminstone till större delen kommer i samma klass. De kommer då även att läsa vad som i propositionen kallas »den gemensamma kärnan av ämnen» d. v. s. i huvudsak »orienteringsämnena» i den sålunda bildade klassen. Ingenting hindrar en elev att välja olika alternativkurser i de olika ämnena. Principen om det fria tillvalet upprätthålles alltså i full utsträckning, men får slå igenom även vid bildandet av klassavdelningar, något som för övrigt måste underlätta grundsatsens praktiska genomförande.

Klassföreståndare på högstadiet

En avdelning som formerats på grund av fritt tillval erbjuder flera fördelar. Den ger möjlighet till större antal veckotimmar för undervisning i sammanhållen klass — begreppet här använt i betydelsen att eleverna undervisas tillsammans, inte att avdelningen behöver ha samma sammansättning som i 6:e årskursen. Den splittring som kan förutses med det i propositionen föreslagna systemet — sammanhållen läroplan med tillvalsämnen — undgås. Detta innebär bättre förutsättningar att finna bra lösningar av klassföreståndarproblemet.

¹ Systemen är enligt vår uppfattning inte jämförbara eftersom det ena bygger på det *fria tillvalet* och det andra på *urvalet* varför den jämförelse som göres i någon mån är ägnad att förvåna.

Klassföreståndaren har ett särskilt ansvar för elevernas fostran och hans insatser är alltså av stor betydelse för hur skolan skall klara sin krävande uppgift i detta avseende. I propositionen har frågan om hur klassföreståndarproblemet skall lösas skjutits på framtiden. Detta utgör en allvarlig belastning vid den nya skolans start. Uppgiften att vara klassföreståndare kan givetvis anförtros endast åt lärare, som undervisar klassen i ämnen vilka läses av klassen i dess helhet. Propositionens organisationsförslag ställer alltför många lärare, nämligen lärarna i tillvalsämnen, utanför möjligheten att engageras som klassföreståndare, hur goda personliga förutsättningar de än äger för en sådan uppgift. I en skola där avdelningarna formerats efter tillvalet äger skolledningen obeskuren möjlighet att utse även en sådan lärare till klassföreståndare.

Skolans innehåll

Skolans läroplan och tillämpningsbestämmelser skall fastställas av Kungl. Maj:t. Vi förutsätter att utformningen sker i nära anslutning till skolberedningens arbeten.

Vi vet visserligen föga om hur det fria tillvalet kommer att utfalla i praktiken. Teoretiskt skulle en vid spridning av tillvalen vara tänkbar. Det troliga är emellertid att tillvalen kommer att koncentrera sig inom ett relativt begränsat område.

Det ligger i sakens natur att valmöjligheterna kunnat ges en variationsrikare utformning för de teoretiskt inriktade än för de »praktiskt inriktade». Detta motiverar emellertid inte varför man inte utnyttjat alla möjligheter att ge de praktiskt inriktade flera möjligheter. Vi anser således att starka skäl föreligger för att presentera alternativa kurser i övningsämnena. Härigenom ges tillfälle till olika fördjupning i praktiska ämnen.

Den nya skolan bör ställa alternativa kurser till förfogande även i flera teoretiskt betonade ämnen än de som föreslås i propositionen, nämligen matematik och engelska. Vi önskar särskilt starkt betona önskemålet om alternativkurser i ämnet svenska. Orienteringsämnena bör inte uteslutas ur diskussionen. Möjlighet till fördjupning i t. ex. historia och geografi kan vara av stort värde. Möjlighet bör ges att genom tillval i nionde klassen läsa ett tredje språk. Några bärande skäl för att begränsa tillvalsmöjligheterna till två språk har inte förebragts. Språkundervisningen har fått växande betydelse i vår tid. Framtiden kommer säkert att medföra ett än mer utvidgat behov av goda språkkunskaper. En internationalisering av arbetsmarknaden och ökade kontakter med andra länder utgör en betydelsefull faktor.

I propositionen förutsättes att gruppuppdelning skall kunna ske i svenska med en timme per vecka i årskurserna 7 och 8. Vi finner denna anordning väl motiverad om därutöver alternativkurser i svenska anordnas. Ehuru den föreslagna uppdelningen icke skall ske på begåvningsmässig grund finns det

anledning överväga en uppdelning som medför att arbetsjämnna grupper skapas. Hänsyn skall alltså tagas till elevernas intresse och vilja att tillgodogöra sig undervisningen.

Vi finner det förenat med viss risk att införa obligatorisk engelska på ett för tidigt stadium. Även om de försök som företagits hittills givit gynnsamma resultat när det gäller att tillägna sig språket, vet man ännu för litet om inverkan på andra ämnen, framför allt svenska, som dock är skolans huvudämne särskilt på mellanstadiet. Det finns därför anledning överväga huruvida icke tills vidare undervisningen i ämnet engelska borde sättas in först i femte årskursen och i stället undervisningen i svenska i fjärde årskursen borde utökas med det antal veckotimmar som föreslagits för engelska.

Kristendomsundervisningen

»Respekten för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till odelad personlig integritet representerar så omistliga tillgångar, att de kan sägas utgöra några av de grundvärden som måste få bestämma skolans mål och undervisningens innehåll och inriktning.» Vi vill helt instämma i detta departementschefens uttalande på s. 71 i propositionen. Då vårt folks kultur bygger på kristen grund och då vår livsinställning och våra värderingar av vad som är rätt och orätt grundar sig på kristna grundsatser, anser vi det vara av största betydelse att skolan ger en saklig och positiv undervisning i kristendom. Denna undervisning bör, som departementschefen framhåller, vara objektiv dvs. saklig. Vi vill emellertid framhålla att objektiviteten i detta ämne ej får innebära något annat än i andra ämnen. I kristendomsundervisning liksom i annan undervisning måste det vara önskvärt och värdefullt med lärare som har ett starkt personligt engagemang och intresse för sitt ämne.

Beträffande kristendomsämnets betydelse kan ytterligare erinras om beredningens av departementschefen på s. 72 refererade uttalande: »Kunskap om kristendomen är nödvändig för förståelsen av västerlandets kultur och samhällsliv såväl i gångna tider som i nutiden.» Häri vill vi instämma och vill understryka att betydande delar av vårt kulturarv, inom litteratur, konst och musik, blir otillgängliga för dem som saknar förtrogenhet med bibeln.

Departementschefen har emellertid ej ansett det möjligt med någon undervisning i kristendom i de yrkesbetonade linjerna av klass 9. Eleverna på dessa linjer bör emellertid enligt vår mening ej missgynnas i förhållande till kamraterna på övriga linjer genom att gå miste om den sammanfattning av den kristna tros- och livsuppfattningen som kommer att meddelas under 9:e skolåret på de övriga linjerna. Vi vill därför föreslå att kristendomsämnet bereds samma utrymme inom de yrkesbetonade linjerna av 9:e årskursen som inom de övriga.

Speciella landsbygdsproblem

Det har alltid varit förenat med särskilda svårigheter att förse glesbygden med ett effektivt skolväsende. Den föreslagna grundskolereformen innebär ingen garanti för att man skall lyckas bättre än tidigare. Det väsentliga nya i vad som här föreslås är att man antar att ett system vilket aldrig tidigare prövats skall passa landsbygden bättre än andra system och på grundval härav föreskriver detta som obligatoriskt även för områden med annan befolkningsstruktur. Man lever uppenbarligen i illusionen att en enhetlig organisation för skolan är avgörande för om utbildningsmöjligheterna skall kunna göras likvärdiga för tätort och glesbygd. Den inställningen till problemet är orimlig och orealistisk. Tätortsområdena har alltid större möjligheter att tillgodogöra sig organisationsmässiga fördelar. En strävan att göra den nya skolan så bra som möjligt kan dock inte godkänna att man i någon skola underlåter att utnyttja alla rimliga möjligheter för att nå bästa resultat av kunskapsmeddelande och fostran, endast därför att inte alla skoldistrikt kan utforma sin skola identiskt lika.

Strävan bör i stället vara att motverka glesbygdsskolornas relativt sämre utgångsläge i fråga om befolkningsunderlag och avstånd genom att ställa dem i ett gynnsammare läge i vad avser förhållanden som vi har möjlighet att inverka på.

Kommunerna bör t. ex. ha större möjligheter att bortse ifrån kravet på att alla tre stadierna hålles ihop på samma plats. Delningstalen i klasserna bör vara frikostigare. Speciella åtgärder bör vidtas för att rekrytera lärare till glesbygderna.

I dessa bygder, och det gäller stora delar av den svenska landsbygden, kommer rekryteringsområdet för en organisatoriskt sammanhållen grundskola att vara mycket vidsträckt. Detta gäller icke endast högstadiet utan även låg- och mellanstadierna. Detta medför för barnens del tröttande och tidsödande resor till och från skolan. Den medicinska sakkunskapen har med skärpa vänt sig emot de påfrestningar som långa resor innebär för skolbarn speciellt då dessa resor företas med bil och buss.

De stora skolenheterna med anhopning av ett stort antal elever i samma skola har också mer och mer kommit att uppfattas som en negativ faktor såväl för elevernas fostran som för deras trevnad. Barnens skolgång kommer dessutom vid koncentration av skolan till centralorten att äga rum i en annan miljö än deras vanliga. Detta kan tvevelsutan vara förenat med psykiska påfrestningar. Deras kontakt med hembygden bryts. För barnen på stora delar av vår landsbygd utgör detta förhållande en påfrestning som kommer att göra sig gällande även under de sex första skolåren. Möjligheter att normalt bedriva skolgången i låg- och mellanstadiet vid nu befintliga skolor i deras hembygd bör därför övervägas.

Åtgärder i detta syfte torde emellertid förutsätta särskilda, generösare normer då det gäller antalet elever i klasserna. Vilka normer som bör tillämpas kan vara föremål för olika bedömning beroende på lokala förhållanden.

Även ändringar i situationen på en plats, som tid efter annan kan inträffa, bör kunna beaktas. Det finns anledning att hålla möjligheterna öppna för tillämpning av lägre delningstal än i tätorterna.

Även frågan om lärartillgången i de aktuella områdena får stor aktualitet. Åtgärder som syftar till en ökad rekrytering av lärare till vissa landsbygdsområden måste planeras. Det finns sannolikt skäl att i detta sammanhang överväga förmånligare poängsättning och meritvärdering som följd av tjänstgöring inom sådana delar av vårt land. En dylik åtgärd kan medföra avsevärd stimulans för lärare att tjänstgöra i bygdeskolorna.

Liknande åtgärder kan sannolikt komma att visa sig nödvändiga i fråga om rekryteringen av lärare till högstadierna. Den föreslagna grundskoleorganisationen löser nämligen icke problemet om likvärdiga möjligheter för glesbygdens del då det gäller antalet utbildningslinjer. Enligt vår uppfattning bör man även då det gäller linjevalet så långt det är möjligt ge glesbygdens barn samma valfrihet som gäller inom befolkningsmässigt mera gynnsamt ställda områden.

Det har på upprepade ställen i propositionen poängterats att utformningen av grundskolan till stor del betingats av att landsbygdens barn icke skulle erhålla en sämre undervisning än tätorternas. Denna uppfattning delar vi helt även om vi menar att likvärdigheten i undervisningen är väsentligare än likformigheten. Vi kan emellertid icke under några förhållanden medverka till att — som uttalats i propositionen — »i de fall det visar sig — t. ex. på grund av lärarbrist eller andra lika svårartade hinder — omöjligt att gå elevernas önskemål till mötes torde skolan få nöja sig med att tills vidare tillhandahålla endast det ena av de två främmande språken». Det vore föga överensstämmande med elevernas fria tillval om man icke löste just frågan om möjligheten att även i glesbygderna läsa minst två språk. Elevernas önskan att efter grundskolan söka in vid högre skolor bleve då äventyrad. De perspektiv som uttalandet öppnar, måste innebära en klar försämring för landsbygdens del.

De praktiskt betonade utbildningsvägarna

Skolöverstyrelsens 10-årsrapport över försöksverksamheten har pekat på svårigheter att anpassa undervisningen i den nuvarande skolan för de s. k. praktiskt inriktade eleverna. Som en röd tråd genom skoldiskussionen har under hela 1950-talet gått en önskan att göra de praktiska utbildningsvägarna likvärdiga med de teoretiska. Det kan diskuteras i vilken utsträckning skolan kan verksamt bidra till en sådan utveckling. De grundläggande värderingarna i samhället formas i en annan miljö än skolmiljön. Skolberedningen har — som vi i annat sammanhang påpekat — visat att skolan har ytterst små möjligheter att influera på dessa värderingar.

Det nu föreliggande förslaget till grundskola tyder inte på några framsteg i strävandena för fortsatt upprustning av den praktiskt betonade ut-

bildningen. Man har inom skolberedningen räknat med att den gymnasieförberedande linjen i 9:e årskursen kommer att samla 25 % av en årskull, de övriga teoretiskt betonade linjerna 40 % och de praktiska linjerna 35 %. Detta innebär att man räknar med att de teoretiskt betonade linjerna i årskurs 9 skulle komma att dra till sig ca 65 % av en årskull. För närvarande är motsvarande siffra ca 50 %.

Vi har i det föregående sökt peka på vissa riktlinjer för hur en upprustning av den praktiskt betonade utbildningen skall kunna ske, bl. a. genom alternativkurser i övningsämnen. Men även från en annan synpunkt har de teoretiska linjerna kommit att framstå som särskilt attraktiva. För de tre yrkesförberedande teoretiska linjerna och den teoretiska mognadslinjen föreslås en påbyggnad genom särskilda fackskolor var och en med sin bestämda målsättning. För de fyra praktiska linjerna åter finns ingen analog fortsättning.

Vi finner det mot bakgrund härav önskvärt att yrkesskolorna ges en parallell ställning till fackskolorna. Det är angeläget att anslutningsformerna mellan den obligatoriska grundskolan och yrkesskolorna närmare utreds.

Årskurs 9

En av grundtankarna i propositionen om grundskolan liksom i den utredning, som ligger till grund därför, är skolans anknytning till fortsatt verksamhet, bl. a. inom yrkeslivet.

Förberedelser för specifika yrken kan icke inrymmas i den obligatoriska skolan. Där bör man i stället sträva efter en inriktning mot större yrkesområden. Emellertid måste man samtidigt komma ihåg, att förberedelser för en yrkesverksamhet bäst sker i nära konkret anknytning till praktisk verksamhet. Detta innebär, att skolan blir hänvisad till samverkan med det näringsliv som finns representerat på skolorten eller annan praktisk verksamhet såsom allmän förvaltning o. d.

I det föreliggande förslaget avvisas tanken på lokalt motiverade linjer i princip. Skolsystemet skulle härigenom splittras, anses det. Man bör emellertid hålla i minnet att så länge det är fråga om en förberedande yrkesutbildning inom ett område där utbildningen kan fullföljas och avslutas vid en yrkesskola på orten måste en lokalt betingad differentiering av den yrkesförberedande utbildningen framstå som både rimlig och betydelsefull.

Propositionen tar själv ett steg i riktning mot lokal anpassning, då den föreslår en gren 9 skog. Men den tar icke konsekvenserna av det betraktelsesätt, som ligger till grund för detta undantag. Det vore i realiteten naturligt att medge undantag i vissa definierade fall, så att en anknytning till ortens dominerande näring kunde åstadkommas. I så fall vore också 9 ind en psykologiskt riktigare benämning, eftersom den tyder på en allmän industriell inriktning i stället för en mekanisk inriktning med uteslutande av mycken, för vårt lands ekonomiska liv betydelsefull industri. Som exem-

pel på en annan utformning av en lokal linje kan man tänka sig en linje som är huvudsakligen inriktad mot hantverksmässiga och industriella arbetsuppgifter. En sådan linje skulle kunna bredda flickornas yrkesval. I enlighet med det föregående resonemanget anser vi det vidare motiverat att man vid en skola som tillgodoser ett utpräglat landsbygdsområde inrättar en jordbrukslinje.

Värdet av sådana möjligheter till alternativa inriktningar av denna gren av klass 9 understrykes av det förhållandet, att vårt land befinner sig i en period, där en markant nyorientering av näringslivet kan komma att visa sig nödvändig. Då måste också förutsättningar skapas härför i form av kvalificerad arbetskraft. Det vore då i hög grad olyckligt, om ungdomen inför avslutandet av sina skolstudier och inför valet av fortsatt utbildning eller en slutlig yrkesinriktning helt skulle uteslutas från tanken på en sådan nyorientering.

Vid sidan av de ortsbundna intressen, som här tidigare berörts, och den dynamiska aspekten, som likaledes antytts, bör byggnadsindustrien uppmärksammas. Utan att kunna sägas vara en på en någon ort dominerande verksamhet spelar byggnads- och anläggningsindustrierna genomgående en utomordentligt viktig roll. Denna omständighet har icke beaktats i propositionen. Många goda tillfällen till en förträfflig yrkesförberedelse lämnas härigenom oprövade, och ungdomens inriktning mot ett för hela vårt samhällsliv vitalt område försummas. De praktiska linjerna på högstadiet bör alltså enligt vår mening kunna varieras med hänsyn till de områden där skolan är belägen och med hänsyn till skolans rekryteringsområde.

Det är givetvis ett önskemål att ungdomen i en viss trakt inte skall vara predestinerad till ett visst fåtal yrkesvägar. Man lär dock icke kunna komma förbi realiteterna. Det näringsliv som finnes på orten sätter i hög grad sin prägel på yrkesvärderingarna. Att man inser detta betyder emellertid inte att man skall underlåta att företa åtgärder som kan vara ägnade att vidga elevernas vyer utöver bygdegränsen.

Yrkesorientering

Yrkesorienteringen måste utgöra en integrerande del av skolans verksamhet. Den måste ägnas särskild uppmärksamhet med hänsyn till att elevernas fria tillval är grundläggande för vägen genom högstadiet.

Den teoretiska yrkesorienteringen skall orientera eleverna om olika yrken och utbildningsmöjligheter och hjälpa dem att lära känna sina förutsättningar för olika studiebanor och yrkesvägar. Ett förverkligande av detta kräver intimt samarbete mellan skola, näringsliv och arbetsmarknad. Yrkesorienteringen bör utformas så att den traditionella uppdelningen av yrkena i manliga och kvinnliga yrken motverkas.

Den praktiska yrkesorienteringens målsättning bör vara att ge tillfälle till personliga erfarenheter av ett begränsat antal yrken, en konkret upp-

fattning av vad arbete och arbetsmiljö inom dessa yrken innebär och kräver samt möjlighet att pröva om man äger de för yrkena erforderliga anlagen och intressena. Urvalet av arbetsplatser som kan tänkas stå till förfogande för praktisk yrkesorientering på skolorten är slumpmässigt. Möjligheterna att bereda eleverna möjligheter att efter sin intresseinriktning fritt välja sysselsättning varierar betydligt. Den tid som står till förfogande är för kort för att ge ordentlig inblick i miljö och arbetsuppgifter.

Vi anser att yrkesorienteringen bör vara obligatorisk i 8:e årskursen. Den praktiska yrkesorienteringen bör emellertid icke göras kortare än 4 veckor och lämpligen uppdelas på högst två olika arbetsplatser.

Den fortskridande skolreformen

Den grundskola som föreslagits i propositionen har aldrig — såvitt avser högstadiet — någonstades blivit prövad i verkligheten. Trots alla de överväganden som ligger bakom förslaget kan det inte förnekas att detta i viss mån har karaktären av en skrivbordskonstruktion.

Under sådana omständigheter vore ett uppskov med skolreformens praktiska och definitiva genomförande i och för sig motiverat för att tillfälle härigenom skulle skapas att på grundval av en begränsad försöksverksamhet med det nya högstadiet få hållbara utgångspunkter för den definitiva utformningen. De praktiska skäl som talar emot ett uppskov är emellertid vägande. Den obligatoriska skolan har redan alltför länge saknat fasta regler för verksamheten, och irritationen häröver är förståelig.

Skolreformen är inte och får inte vara slutgiltig. Reformen måste vara fortskridande. Många värdefulla erfarenheter kommer att göras, särskilt kanske under initialskedet av grundskolans genomförande. Det finns alla skäl att förmoda, att verkligheten kommer att betydligt skilja sig från alla förväntningar och uppgjorda planer. Det är angeläget, att möjlighet beredes att taga hänsyn till de erfarenheter som redan från början kommer att göras. Icke minst lärarnas iakttagelser under denna tid måste bli av största betydelse. De har möjlighet att på ett särskilt sätt bedöma skolans inre arbete och skolorganisationens framgång beror i hög grad på lärarnas direkta medverkan vid dess utformning.

Jämsides med den nya grundskolan bör genom vetenskaplig undersökning och prövning vid de statliga försöksskolorna och i andra lämpliga former klarläggas hur olika organisationsformer och andra faktorer påverkar elevernas val av studieväg. Därigenom bör man få fram ett material som ger stöd för en mera tillfredsställande bedömning bl. a. av hur högstadiet i olika hänseenden bör utformas för att den obligatoriska skolan skall kunna fullfölja sin målsättning.

Dessa undersökningar och bedömningar bör för att bli tillräckligt upplysande i största möjliga utsträckning grundas på jämförelser. Tillfälle till sådana kommer icke att saknas. Under grundskolans uppbyggnadsske-

de kommer andra obligatoriska skolformer att verka vid sidan av denna. Bl. a. för att jämförelserna skall bli tillräckligt upplysande är det emellertid angeläget, att icke de äldre skolformerna i fråga om materiella resurser ställs i ett sämre läge än grundskolan. Det skulle vidare innebära en mycket allvarlig orättvisa, om de förbättringar som i dessa avseenden kommer eleverna i grundskolan till del skulle undanhållas de elever som fortfarande fullgör sin skolgång vid äldre skolformer. Vi föreslår därför att lika villkor skall gälla för alla obligatoriska skolformer som under den närmaste tioårsperioden kommer att verka sida vid sida.

En grundlig redovisning av de fakta och resultat som arbetas fram på den obligatoriska skolans område kommer att göra det möjligt att efter hand nå fram till en praktiskt grundad, tillfredsställande utformning av grundskolan. Vi föreslår därför att periodiska redogörelser för erfarenheterna under grundskolans igångsättning och uppbyggnad samt från den vid sidan därav löpande försöksverksamheten göres lätt tillgänglig för var och en som har intresse av skolans verksamhet och utformning. På så sätt menar vi att intresset för skolans utveckling, den fortskridande skolreformen, kan göras levande och positivt påverka skolan.

Aberopande vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 54 måtte

A. Besluta

1) att sambandet mellan kunskapsmeddelande å ena sidan samt å den andra grundläggande allmänbildning och fostran skall klart fastslås vid angivande av den obligatoriska skolans målsättning;

2) att delningstalen för elevantalet i klasserna tillika skall utgöra maximala;

3) att antalet elever på mellanstadiet skall maximeras till 25 per klass i stället för i propositionen föreslagna 30;

4) att kommuner i glesbygderna skall ha rätt tillämpa lägre maximala med avseende å elevantalet i klasserna än som eljest gäller;

5) att grundskolornas lokala ledning skall äga rätt att, i den utsträckning så är påkallat av praktiska omständigheter, föra samman eleverna i högstadiets sjunde resp. åttonde årskurs i klassavdelningar på grundval av elevernas fria val av ämnen och alternativkurser;

6) att möjlighet skall beredas eleverna att välja alternativkurser i ett större antal ämnen än i propositionen föreslagits, däribland även i orienterings- och övningsämnen;

7) att kristendomsundervisning skall meddelas på samtliga linjer i nionde årskursen, alltså även på de praktiskt dominerande linjerna;

8) att alla skolor, även i glesbygderna, skall på högsta-
diät ge eleverna möjlighet att läsa minst två främmande
språk;

9) att betygssättningen skall ske med utgångspunkt från
klart definierade kursfordringar;

10) att de vid sidan av grundskolan under dennas upp-
byggnadstid verksamma obligatoriska skolorna av annan
form skall beredas samma möjligheter och förutsättningar
för sin verksamhet som grundskolan vad avser materiella
resurser; samt

B. uttala

1) att målsättningen i fråga om maximitalen för elevan-
talet i klasserna på längre sikt bör vara en sänkning i för-
hållande till vad i propositionen föreslås för låg- och hög-
stadiet resp. vad ovan under A. 3) föreslås för mellansta-
diät;

2) att åtgärder i enlighet med vad i motionen anförts bör
vidtagas för att öka rekryteringen av lärare, ej minst i gles-
bygderna;

3) att möjligheterna till undervisning på låg- och mel-
lanstadierna i bygdeskolorna utsträcker väsentligt;

4) att undervisning i de s. k. övningsämnen i möjli-
gaste mån bör anföras åt övningslärare;

5) att möjligheter bör tillskapas att variera de praktiska
linjerna på högsta- och mellanstadiet med hänsyn till den ort där skolan
är belägen och till skolans rekryteringsområde;

6) att formerna för övergång från grundskolan till yrkes-
skolor bör närmare utredas med utgångspunkt från att yr-
kesskolorna får en med fackskolorna parallell ställning;

7) att eleverna bör beredas möjlighet att i nionde års-
kursen välja ett tredje främmande språk;

8) att elevernas och föräldrarnas val av studieväg skall
ske i samråd med elevernas lärare;

9) att jämsides med grundskolans uppbyggnad bör bedri-
vas intensifierad verksamhet vid statens försöksskolor och
i andra lämpliga former för att klarlägga olika organisa-
tionsformers och andra faktorerers inverkan på val av stu-
dieväg;

10) att erfarenheterna från grundskolans uppbyggnad
och från den fortskridande skolreformen bör kontinuerligt
samlas, analyseras och regelbundet redovisas; och

11) att vid utformningen av den nya grundskolan även i övrigt skall iakttagas vad i motionen anförts.

Stockholm den 23 mars 1962

Gunnar Heckscher

Leif Cassel

T. G. von Seth

Rolf Eliasson

Ernst V. Staxäng

Tage Magnusson

i Moholm

i Borås

Karin Wetterström

Eric Nilsson

Carl Östlund

i Svalöv